

KAREL SKALICKÝ

KRÁTKÝ TRAKTÁT O KRITICE KULTU OSOBNOSTI POKUD MOŽNO OD PODLAHY*

Žijeme uvěznění ve schématech a mýtech.

(Adam Michnik)

Člověk nakonec neví, čemu se v marxistické analýze více podívat, zda jejím pronikavým postřehům a její železné logice, anebo její neschopnosti vysvětlit ona hnutí, jež otrásají socialistickým světem samým.

(Pierre Bigo S.J.)

Mám z přání pořadatelů tohoto setkání promluvit o tom, jak to přišlo, že náš národ, který jistě lze považovat za národ kulturní, mohl dopustit takové barbarství, jímž byl u nás po roce 1948 příchod stalinismu.

Myslím, že Chruščov klepl hřebíček na hlavičku, když příčinu onoho zla nazval *kultem osobnosti*. „Soudruzi,“ řekl tenkrát Nikita Sergejevič na XX. sjezdu KSSS, „kult osobnosti dosáhl tak nestvůrných rozměrů především proto, že Stalin sám, s použitím všech možných metod, vyzýval k oslavování své vlastní osoby... Jeden z nevymluvnějších příkladů tohoto Stalinova sebeoslavování a naprostého nedostatku skromnosti je jeho Krátký životopis vydaný v roce 1948. Stalin je v něm vynášen a oslavován jako bůh, jako někdo, kdo je neomylně moudrý, jako ‚největší z vůdců‘, jako ‚největší stratég všech dob‘.“

Když ovšem Chruščov označil za příčinu všeho stalinského zla kult osobnosti, tak opravdu jenom klepl hřebíček na hlavičku, ale hřebíček bohužel nezarázil. Nemohl jistě chudák dohlédnout ty skryté hluboké mechanismy tvoření kultu; vždyť sám byl na nich závislý a na nich parazitoval. Nicméně, kdo řekl kult, řekl i náboženství. A tak stojíme před jedním z nejparadoxnějších úkazů moderní doby. Když jsme byli vrcholně přesvědčeni, že naše doba je věkem osvícené racionality a kritické vědeckosti, v níž náboženství a kult nemají místa, byli jsme zákeřně a šeredně zaskočeni; a důsledky toho byly tím horší, čím naivněji jsme si mysleli, že bohové a bůžci, idoly a modly patří nenávratně nedospělé minulosti lidstva. Hrůzy stalinismu, spojené s kultem, a tedy s jakýmsi druhem náboženství, nás přesvědčují o opaku. Maně tu člověka napadá výrok antického básníka: tantum religio potuit suadere malorum.

Nu a že to mohlo tak důkladně zabrat právě v našem národě, tomu se myslím nemusíme dvakrát divit. Jsme celkem gruntovní národ, a zvláště když jde o náboženství, tak se dovedeme zapálit a potom to řezem hlava nehlava. V historii jsme to dokázali alespoň dvakrát (viz husitství a protireformace).

Když tedy říkám, že nejhlubší příčinou poučného zla je náboženství, pak se to snad někomu bude jevit protismyslné. Což není marxismus-leninismus úhlavním nepřitelem náboženství? Netvrdí neustále, že mezi vědeckou ideologií, za kterou se považuje, a náboženstvím je neslučitelný rozpor? Nerozkřikuje na všechny strany, že věda a náboženství se vzájemně vylučují? Ano, to je pravda. Ale neulpívejme na slovíčkách a podívejme se trochu za ně. Ptejme se: vylučuje se snad věda a umění? Jistě ne, protože věda je věda a umění je umění. A právě tak by se neměla vylučovat věda a náboženství, kdyby věda byla věda a náboženství bylo náboženství. Každému je přece hned jasné, že kohout a starý emajlový hrnec se na jednom smetišti snášejí náramně. Co se nesnáší, jsou dva kohouti. Když tedy ještě dnes někteří naši marxisté tvrdí, že mezi vědou a náboženstvím je neslučitelný rozpor, dokazují tím jen, že marxismus a náboženství převádějí na jednoho společného jmenovatele, to je na *světonázor*. A světonázor jako zabsolutněný výtvar lidské mysli je bůžek, je idol, je modla, která si vytváří svůj kult. A tak tím jen dokazují, že z marxismu udělali světonázor, a tedy i jakýsi druh náboženství se svými bohy, velekněžstvem a příslušenstvím.

Vždyť jen si vzpomeňme na ta poučnová léta oné exaltace, která si říkala revoluční. To nebyl chladný racionální přístup k řešení společenských problémů. To byla jakási quasi mystická exaltace. Podívejme se tedy na její bohy, kterým se klaněla a ještě pohřichu zhusta klaní.

Nejvyšší bůh v tomto pantheonu, bůh, z něhož všichni ostatní bohové se odvozují, to jediné pravé absolutno, jež nemá počátku a nemá konce, jediné pravé jsoucno, alfa a omega všeho,

---

* Psáno (a tam i částečně proneseno) pro Symposium o vývoji Československa v letech 1945–1948 svolané z iniciativy OPUS BONUM a konané ve dnech 23.–26. února 1978 ve Frankenu (NSR). (Srov. *Studie*, č. 56/1978, str. 158).

nestvořený a vše tvořící počátek je *Hmota*. Engels, tento první deformátor marxismu, nás o tomto bohu nenechává na pochybách. Ve své *Dialektice přírody* píše: „Hmota se pohybuje ve věčném koloběhu... v němž není nic věčného kromě věčně se měnící, věčně se pohybující hmoty a zákonů, podle nichž se pohybuje a mění... Máme jistotu (!) že hmota zůstává ve všech svých proměnách věčně táž, že žádný z jejích atributů se nemůže nikdy ztratit a že s touž železnou nutností, s jakou vyhubí na zemi svůj vrcholný výkvět, myslícího ducha, zrodí jej jinde a jindy znovu“ (M. E., *Spisy*, sv. 20., str. 341). Lenin, další deformátor marxismu, pak absolutní primát tohoto boha jen potvrdí, když ve svém *Materialismu a empiriokriticismu* napíše: „Hmota je filosofická kategorie k označení objektivní reality,“ čímž mezi hmotou a jsouncem postaví rovnítko. A tak už neplatí jenom, že všechno hmotné je i jsoucí, ale též, že všechno jsoucí je i hmotné. Hmota je tedy absolutno. Hmota a Bytí je totéž. Hmota je bůh. A o něm má Engels jistotu. Považte!

Škoda jen, že neříká, je-li to jistota zkušenosti anebo víry. Vyhnul se tomu možná proto, že nechtěl napsat: Věříme v jednu jedinou, věčnou, nekonečnou, ve všech svých proměnách neproměnnou Hmotu, z níž všechno pochází a v níž se zase všechno rozpouští. – Vyhnul se tomu asi proto, že by pak bylo těžké vydávat to za vědeckou ideologii.

Stačí však porovnat toto pojetí s egyptskými a mezopotámskými chaoticko-evolutivními mýty (např. *Enuma eliš*), jež byly ideologiemi faraónských a babylónských říší, a uvidíme, že se ve své základní struktuře shodují. Vědecká ideologie diamatu se podezřele podobá prvním starým imperialistickým mytologiím.

Tento bůh má ovšem jednu výhodu, není osobní, nestojím vůči němu v dialogickém poměru, nejsem mu odpovědný, ale jsem vlastně jeho součástí, a to tou nejlepší součástí, neboť můj rozum, mé myslící já, je jeho „vrcholným výkvětem“. V tomto svém „vrcholném výkvětu“ bůh-hmota zjevuje svou pravou podstatu. Myslíci Já (a rozumí se: *mé* myslící Já) je vrcholným projevem boha-hmoty. V okamžiku, kdy se ve mně zažehuje vědomí a já říkám: *ego cogito*, já myslím, v tom okamžiku bůh-hmota ve mně poznává sám sebe, svou vlastní podstatu. Celý svět (což znamená: veškerá hmota) je tak vlastně jen prodloužením mne samého, veliké tělo mého Já, mé veliké JÁ.

Toto Já, i když je jen výtvorem Hmoty, není pasivní, ale je v dialektickém poměru k Hmotě; to znamená, že ač je jejím výtvorem, zpětně ji utváří a přetváří. Bůh-hmota tak ve mně, v mém Já, v mé praxi, v mém poznání a působení, v mé vědě a v mé práci, přetváří a dotváří svět. V mém *ego cogito* a v mém *ego conquisto*, v úzké jednotě teorie a praxe, se bůh-hmota sobě samému zjevuje a dotváří.

Hnací silou těchto neustálých metamorfóz božské hmoty je božský demiurg, jemuž se říká *Dialektika* neboli dialektický spor – druhý mocný bůh v marxleninském pantheonu. Je to důležitý bůh, neboť on teprve dává život bohu-hmotě. Bez něho bůh-hmota by byl jen mrtvý flák, jen mrtvá totožnost se sebou samým, jen materie, jak ji chápe mechanismus, jen jakýsi hmotný obtisk deistického jediného boha, architekta a garanta světového orloje. Bohem-dialektikou se však uvádí do boha-hmoty živný a životodárný rozpor, boj, *polemos*, který oživí hmotu a dá jí schopnost samopohybu. Jako v egyptských mytologiích mateřská pra-voda (NUN) či pra-hmota je náhle oživena vynošením se z nekonečných vod (zřejmě tu působila představa opadávajících Nilských záplav) jednoho prapahorku nebo rozpučením lotosového prakvětu nebo zrozením kosmického vejce, odkud pak vychází formování a členění světa jako uspořádaného celku, tak i v marxismu-leninismu bůh-hmota je oživen dialektickým sporem, který rozběhne světový vývoj a neustále jej postrkuje. Tento dialektický spor byl s patřičnými úpravami a díky Hegelovu zprostředkování převzat z křesťanské teologie Nejsvětější Trojice. Neboť tak jako v křesťanském Trojjediném Bohu je jedna a táž božská přirozenost, jež je plodící v Otci a plozená v Synu, tak i zde je jedna a táž hmotná podstata, jež je zároveň plodící v Subjektu i plozená v Objektu, což je právě onen živný dialektický spor, který je pružinou veškerého vývoje. Rozpor totiž nesnáší sám sebe a chce se vyrovnat v totožnosti, takže neustále se musí překračovat, aby konečně dosáhl svého vyrovnání v totožnosti. Motorem světového vývoje je tedy dialektický spor a benzinem tohoto motoru je touha po totožnosti. Bůh-hmota prostřednictvím boha-dialektiky vytváří nakonec prostřednictvím práce (ta práce matka pokroku!), to je dialektického střetávání se s přírodou, člověka (viz Engelsův *Podíl práce na polidštění opice*), tj. myslícího a chtícího ducha, jednotu teorie a praxe, jimiž člověk polidšťuje přírodu.

Člověk ovšem není sám. Bůh-hmota z podivného rozmaru vyprodukoval množství lidí, množství myslících a chtících já, která na sebe v procesu osvojování přírody neboli v procesu práce, neustále narážejí. V práci, v této neustálé asimilaci přírody člověkem a člověka přírodou, výrobní síly dávají vzniknout výrobním vztahům, které rozdělují množství lidských Já do dvou táborů podle jejich vlastnického nebo nevlastnického vztahu k výrobním prostředkům. Vznikají tak dvě antagonistické třídy pánů a otroků, později feudálů a nevolníků a nakonec kapitalistů a proletářů. Dialektický spor, pružina veškerého vývoje, se tak na sociální úrovni projevuje jako třídní antagonismus, který vytváří

dva radikálně odlišné lidské typy, dvoje třídní vědomí, dvojí kulturu a morálku, dvojí právo a filosofii: buržoazní a proletářskou. Dialektický spor však tlačí na své překonání v identitě. Lidstvo, rozdělené do dvou tříd, se musí spojit, dialektický spor se musí vybit, musí dosáhnout totožnosti. Toto vybití dialektického sporu mezi buržoazií a proletariátem se děje třídním bojem, jenž vrcholí v revoluci, která likviduje buržoazii jako třídu vyvlastněním výrobních prostředků. Revoluce ovšem není spontánní proces, nýbrž cílevědomě připravovaný zvrát, vedený předvojem proletariátu, jeho mozkiem (ego cogito) a jeho údernou špičkou (ego conquisto), komunistickou stranou, která se chápe moci, nastoluje diktaturu proletariátu, která má učinit přítrž rejdu zbytků buržoazie, soustřeďuje veškeré výrobní prostředky v ruce lidu, což znamená státu (neboť stát chápe jen jako svůj nástroj), čímž ruší živelnost kapitalistického trhu (ó ta prožluklá živelnost, co ta se navyváděla kousků), zavádí plánované hospodářství, začíná uskutečňovat beztřídní společnost, v níž už nedochází k tomu, že lidští jedinci by na sebe naráželi v třídním boji, neboť lidé vlivem vyvlastnění položili rozhodující základ své jednoty. Množství lidských Já se nyní slévá jakoby v jedno velké JÁ, v jeden veliký Subjekt přetváření světa a přisvojování si přírody (Objektu), ztělesněný komunistickou stranou a jejím moudrým vůdcem, generalisimem Stalinem. Toto sjednocené množství lidí je jakoby Stalinovým prodloužením, jakýmsi jeho velikým tělem. Jedině ve Stalinově JÁ jako nejvyšším vtělení třídního vědomí ono rozdrobené množství lidských Já se může podílet na tvůrčí svobodě tohoto Super-Subjektu. Jedině v plné integraci do Stalinova JÁ mohou všechna ostatní lidská Já dosáhnout pravé svobody. Proto stalinská ústava zaručuje všechny svobody, protože pravá svoboda je možná jedině v plné integraci do Stalinova plně svobodného JÁ. Bůh-hmota tak ve Stalinově JÁ, jehož všechna ostatní lidská Já jsou jen prodloužením, zjevuje a dotváří svou nejvlastnější podstatu. Vrcholný výkvět hmoty, myslící já, se tak plně socializuje integrací do Stalinova JÁ, v němž konečně nachází plnou svobodu. A jelikož integrace jednotlivého lidského Já do Stalinova JÁ nelze provést jinak než podrobením, tak se stává, že plná svoboda se kryje s plným podrobením. S takovým podrobením, že i tlustých Chruščov tancuje kozáčka, když Stalin si to přeje. Pravá svoboda je uznaná nutnost. Svoboda jako rušivý element je definitivně zažehnána.

Ó jakou podvodnou lstí dějin se mohlo stát, že tento hrozivý stín hegelíánské svobody, kterou Marx svého času tak vehementně odmítl, nám zase zakrývá slunce? A dokonce jeho jménem? Snad že jeho exorcismy nebyly dost účinné? Snad že toho upíra, kterého on vyhodil dveřmi, Engels vpustil oknem? Anebo snad, že když tenkrát stavěl Hegela z hlavy na nohy, udělal ho jenom hegelovštějším, než byl předtím? Ale o tom ať se baví filosofové.

Pro nás momentálně je zajímavá tato marx-leninská teogonie, toto rození bohů z jednoho základního boha a jim odpovídajících kultů. A tak kult hmoty a kult dialektiky je geneticky spojen s kultem myslícího ducha jako „vrcholného výkvětu“ hmoty a ten vede ke kultu vědy (ego cogito) a kultu práce (ego conquisto) a kult práce rodí kult třídního boje a kult revoluce (hej rudí námořníci, přiložte pušky k líci, ať zazní revoluce hlas) a kult revoluce nastoluje kult strany jako předvoje proletariátu a ta se už postará, aby se zavedl kult diktatury proletariátu (jenž se nutně zvrhává v diktaturu *nad* proletariátem) a kult vedoucí úlohy strany, která pak produkuje kult budoucí beztřídní společnosti, kult plánu a kult Stalina, který tak konečně završuje pyramidu. Chaoticko-evolutivní mýtus tak konečně zplodil svého faraóna.

A faraón dal nad stověžatou Prahou postavit sochu, aby ho místní satrapové měli stále na očích. A byla ta socha tak chytře vymyšlená, že znázorňovala nejenom osobu vládcovu, ale i tu integraci všech rozdrobených lidských Já do jeho velikého JÁ. Nestál tam totiž osamocen, nestál tam ve své izolované lidské individualitě, ale v zákrytu za ním stálo ještě několik lidí jako zástupců všech těch, kteří své vědomí plně identifikovali s vědomím třídním, jehož Stalinovo vědomí je vrcholným výkvětem, a kteří se tedy plně integrovali do Stalinova JÁ. Švejkující lid to ovšem pochopil po svém.¹ Nazval ten pomník frontou na maso a o těch, co stáli za Stalinovou zády, říkal s úsměškem, že jsou to ti, co se mu tam už nevešli. Identifikaci s třídním vědomím, integraci do Stalinova JÁ tak pochopil ve své nepřikrášlené podstatě a dal jí desakralizující a tím i osvobodivý název: lézt do zadku. První destalinizace byla v podstatě provedena. Když potom Chruščov odbourá kult Stalina, provede jen to, co už lid po svém, prстонárodně, vyslovil, a co tedy provedl na úrovni jazyka. Chruščov však bohužel ustříhl jen „vrcholný výkvět“. Větve, kmen, kořeny zůstávají nedotčené. Proto stalinismus úspěšně přežívá Stalina.

¹ Neboť tváří v tvář kultům, nemá-li člověk úplně zblbnout, je možné jenom mučednictví, anebo švejkovina. Tertium non datur.

Budiž jasno, když tu mluvím o těchto kultech, to neznamená, že odmítám jejich obsah. Hmota je, a je dobrá, a dialektika je zajímavá a myslící duch je podivuhodný a věda je úctyhodná a práce šlechtí člověka a třídní boj je bolestná skutečnost a revoluce je někdy zapotřebí a politická strana je užitečné zařízení a někdo tu vedoucí úlohu taky musí provozovat a bez plánu a plánování se neobejdeme a nějaký ten výhled na budoucí lepší společnost je též nutný k životu. To všechno je pravda. O co jde – a tady je jeden z našich úkolů – aby se tyto skutečnosti odmytizovaly, jak řekl včera Zdeněk Mlynář, aby se zbavily svého kultovní-sakrálního nebo, chcete-li, ideologického, jak říkával Marx, zprznění a navrátily se své nebožské, kreaturální skutečnosti. Jedině tehdy přestanou utiskovat člověka. Neboť kultury si vytvářejí vždy své odpovídající kněžstvo a velekněžstvo. Tak jako kult kapitálu zakládá plutokracii, tak i kult strany zakládá byrokracii a kult vědy a práce zakládá technokracii. Nadvláda (–kracie) a kult jdou ruku v ruce. Kde však tkví kořen této fatální tendence vytvářet kultury? Domnívám se, že kořen toho tkví ve sklonu, ve zlém sklonu člověka chápat sebe jako vrcholný výkvět nekonečné a věčné božskohmotné (Engels) nebo božskoduchovní (Hegel) substance, jako vrcholný výkvět a projev boha, jako duchovní moment boha-hmoty (Engels) či hmotný moment boha-ducha (Hegel), a tedy jako sebeuvědomění boha. Už Hegel řekl, že když člověk myslí boha, tak to vlastně bůh myslí sebe v člověku. Nu a nezáleží už pak moc na tom, zda ten bůh je chápán jako duch, který ve svém hmotném odcizení (člověku) nabývá znovu své dřívější ztracené sebevědomí, anebo zda je chápán jako hmota, která ve svém zduchovnělém vrcholném výkvětu (člověku), procítá k vědomí sebe sama. Otáčíme si Hegela z hlavy na nohy nebo z nohou na hlavu, pořád je to Hegel.

A tak celá ta Engelsova tzv. „základní otázka filosofie“, totiž dilema : materialismus, nebo idealismus, buď prvenství hmoty anebo prvenství ducha, je nedomyšlená patálie. Neboť je-li hmota a duch, jak píše Engels, ve věčném koloběhu, jsou-li k sobě navzájem tak, že hmota je nejhlubší kořen a duch je vrcholný výkvět, takže jsou jen dvěma momenty jedné substance, která se neustále obměňuje a přesmykuje z kořene do květu a z květu do kořene, pak otázka prvenství má asi tolik smyslu jako ptát se, zda slepice povstala z vejce, anebo vejce ze slepice. Kde je věčný koloběh, tam není žádné prvenství.

Věčný koloběh je ovšem velice starý a dobře známý mýtus. Drzost je představovat ho jako vědeckou ideologii. Věčný koloběh má však jednu výhodu (lze-li ovšem o výhodě mluvit). Lidské Já, a to znamená i smrtelné, pomíjivé, nebožské Já, může se v něm chápat jako vrcholný výkvět věčné a nekonečné substance, jako sebeuvědomování boha-hmoty, jako Já jediného, věčného, nekonečného absolutna. Já jako vrcholný výkvět, Já jako to, co nemá už nic nad sebou, ale všechno pod sebou, Já, které tím klade a tvrdí svou absolutní autonomii. Je tu sice ta rušivá okolnost, že tu jsou ještě i jiná Já, která by se třeba mohla považovat za vrcholný výkvět. A tak Já jako vrcholný výkvět musí ostatní Já buď fagocytovat, anebo převést z Ty, jemuž hledím láskyplně do očí, na Ne-já, které musím zničit. Neboť dva vrcholné výkvěty být nemohou. Fagocytace ostatních Já se pak provede podrobením. Toto podrobení se ovšem musí nějak legitimovat, aby ostatní Já se moc nebouřila a pěkně držela hubu, zakryt a krok a případně si to ještě chválila. Je tedy třeba představit těmto Já svou překérní smrtelnou osobičku jako výraz nějaké dějinné nutnosti či obecného zájmu, jako výraz nějakého absolutna či boží vůle, před čímž se všichni musí sklonit. Jinými slovy: je třeba vytvořit náboženské odcizení, je třeba vytvořit opium lidu, je třeba vytvořit kult. Egypťští faraónové to řešili tím, že si dali titul „boží obraz“. Moderní diktátoři si dávají titul generalissima a tak podobně. Na slovech však nezáleží.

K úspěšné fagocytaci se dokonce použije i ono rebelující nepoddajné Ne-já. Představí se jako úhlavní nepřítel, který nikdy nespí, který je neustále na číhané, který neustále kuje pikle proti božím království, které budujeme, takže musíme být neustále bdělí a všichni jenom ještě semknutější kolem svého vůdce. Běda tomu, kdo by vnašel rozdělení nebo kdo by si jen opovážil zapochybovat o moudrém vedení našeho generalissima. V jednotě je síla. „My svorni a silni, pěsti své zvedáme...“, zpívali jsme v písni. Já jako vrcholný výkvět, Já, které sebe absolutně klade, „hrdý socialistický člověk“, si musí vytvářet neustále své NE-JÁ, svého třídního nepřitele, případně svého špinavého Žida (neboť existoval i národní socialismus). Stalinská teze o třídním boji, který se s přibližováním ke komunismu jen zostřuje, je tak jen rozvedením fichtovské dialektiky JÁ – NE-JÁ, kterou spolkla i s háčkem, aniž si to uvědomila. Já jako vrcholný výkvět, Já jako absolutně sebekladené, má nutně zapotřebí ke své soudržnosti své NE-JÁ. Kain se nemůže zbavit svého Ábela ani po smrti. Bez něj se rozpadá. Nenávist je vskutku vzácný tmel společenské soudržnosti. Jen z nenávisti k třídnímu nepříteli ochotně lezeme Stalinovi do zadku a vytváříme jednotný socialistický blok a provoláváme, že to bude na věčné časy. A tak se fichtovská logika JÁ – NE-JÁ odráží v logice bloků, v logice třídně rozděleného světa. A soudruzi Hrzal a Netopilík (ale i jiná větší kápa) ještě dnes, po tolika letech, znovu zvedají výstražně prst a hrozí některým neposedným marxistům: vy, vy, nezapomeňte, že svět je třídně rozdělen, že naše JÁ může existovat jen pod podmínkou, že bude mít své NE-JÁ, které by

nenávidělo a proti kterému by bojovalo.

Nuže, tady je kořen kultu, tady je zakopaný pes, tady je ten proton pseudon: že ubohé, smrtelné, pomíjivé lidské Já o sobě prohlásí: Ich bin Ich. Das Ich ist schlechthin gesetzt. Já jsem vrcholný výkvět boha-hmoty.

Neboť uvažte, JÁ, které se pochopí jako absolutně sebekladené, a tedy jako absolutně autonomní rozum, se prohlašuje za absolutum, za naprosto nezávislé, za boha. Pravý bůh však může být nakonec jen jeden; a jelikož tu jsou i ostatní Já, usvědčují absolutně kladené JÁ ze lži. Křičí mu neustále do uší: ty nejsi schlechthin gesetzt, ty nejsi absolutně kladený, nejsi bůh, protože tu jsme ještě my, což nás nevidíš? – Co tedy udělá toto ze lži usvědčované JÁ? Buď si zacpe uši, jako Max Stirner, a vyhlásí solipsismus za poslední nezvratnou pravdu – a to je aspoň svým způsobem čestné, protože podvod je patrnější. Anebo se uchýlí k chytrému triku: tuto svou lživě tvrzenou a sebekladenou absolutnost promítne mimo sebe, nazve to pra-vodou (chaoticko-evolutivní mýty) nebo nekonečnou, věčnou, ve všech svých proměnách neproměnnou hmotou (Engels) anebo absolutním duchem (Hegel) a pak se s tímto absolutnem znovu ztotožní tím, že se prohlásí za jeho výron (chaoticko-evolutivní mýty) nebo za jeho vrcholný výkvět (Engels) anebo za sobě odcizeného, nicméně však k sobě se navracejícího ducha (Hegel). Ale ať tak či onak, je to vždycky radikální NE k ostatním Já. A tak právě pro toto NE jsou to v jádře ideologie (či mytologie) nelásky a tím i ideologie vrahounské, i když si to třeba ti dobráci, co je vymýšlejí a domýšlejí, plně neuvědomují. Za příznivých historických okolností se pak stanou ideologiemi faraónských a babylónských říší anebo pruského či ruského či jiných imperialismů.

Právě toto sebezbožnění tedy vytváří kultu, aby pak mohlo obstát před každodenní dotěrnou zkušeností s ostatními Já, která ho neustále přesvědčuje o opaku: houbec, nejsi žádný vrcholný výkvět! Proto si vytváří proti této každodenní zkušenosti mytologie, nazve je nestoudně Wissenschaftslehre nebo též „vědecká ideologie“ a tvrdí o nich, že nejsou slučitelné s náboženstvím. To je k popukání!

Mechanismus tvoření kultu je tudíž docela jednoduchý: popřít absolutno, které je úplně mimo nás a náš svět, znamená chtít nechť tvrdit ho v sobě a zastřít pak tuto lež promítnutím ho do světónázoru a nakonec do světovládce. Weltanschauung je nakonec jen jakýmsi promítnutím Ichanschauungu mimo sebe do vesmíru. Sebenázor plodí svůj odpovídající světónázor. Zabsolutněné JÁ plodí absolutní Hmotu (případně absolutního Ducha) a ta porodí v příhodném okamžiku absolutního Vládce, Stalina, muže ocele. Kde triumfují světónázory, umírá milující Otec všech lidí a umírá i jeho obraz, živoucí člověk a nastupuje ocelový muž.

Abych se však nepodobal člověku, který říká: Dovol bratře, ať vyjmu třísku z tvého oka, a trám ve svém vlastním nevidí, třeba říci, že logika absolutně se kladoucího rozpínavého fagocytujícího Já nepůsobí jen v socialistickém bloku. Předtím než vytvořila stalinské impérium, úspěšně působila v tradičně křesťanském západním světě. Dříve než vyslovila karteziánské ego cogito a kantovské Ich denke a fichtovské Ich bin Ich, praktikovala ego conquisto, vyhubila Inky a Aztéky a pak, posílena výtobytky vědy a techniky, zdecimovala severoamerické Indiány, obnovila obchod s černými otroky, vytvořila kolonialismus, zplodila proletariát, akumulovala kapitál a vytvořila plutokracii jako svůj vrcholný výkvět. Jak je vidět, logika neustálé akumulace kapitálu odpovídá logice neustálého upevňování vedoucí úlohy strany. A obě logiky jsou logikami imperialismu, a to buď plutokratického, anebo byrokratického.

A nejen to. Táž logika, třeba ne tak ještě sepsaná a vytištěná v knihách, aby se mohla vydávat za vědeckou ideologii, ale vesele bobtnající v srdcích lidí, úspěšně působila i v učednictvu Ježíšově. Neboť když kult toho (neboť i na něm se dá kultovně příživničit – on sám to předpověděl; Mt 7, 22), který byl velekněžstvem odsouzen pro blasfemii proti Bohu, Chrámu, Zákonu a Sabatu na kříž, vytvořil nové velekněžstvo, které se stalo v určité historické konjunktuře vrcholným výkvětem, neboli, jak se tomu tenkrát říkalo, prvním stavem, jehož privilegia nebylo snadno snášet, takže někteří exaltovaní pomatenci to začali kritizovat a nepřístojně se chovat, založila se inkvizice a zaplály hranice. I shořel mezi jinými i ten hašteřivec Hus, když byl býval odsouzen za své bludy a předán světskému rameni. Sebrali se pak na závěr toho zasedání otcové a magistři a s vědomím dobře vykonané práce na obranu pravé víry šli na mši svatou a na slavnostní požehnání a zbožně zapěli Te Deum laudamus. A ani jim možná na mysl nepřišlo, že ta vůbec nejhorší lež nejsou naukové bludy, ale sama pravda hlásaná a vtloukaná do hlavy z pozic síly a moci. Je hrozné, když ďábel si bere do huby Krista.

Je sice pravda, že relativně vzato těch hranic nebylo tak moc. Ale to proto, že logika ego cogito – ego conquisto se nemohla v církvi moc dlouho ohánět tak hrubými manýry. Vymyslela si proto jemnější postup. Kultura je krásná věc a nespádá jí odlišit od pravé víry, když ta se do ní pěkně vtělila. A tak

využila pro své cíle i svatého zápalu tolika obětavých mužů a žen a úspěšně šířila s pravou vírou i středomořskou latinskou kulturu, vytvořila kult latiny jako posvátného jazyka, potrápila jím Cyrila a Metoděje, vytěsnila východní církve, takže církev katolická (což znamená všeobecná) se stala téměř synonymem církve římské, a zadusila jezuitské misie v Číně a v Latinské Americe. Ba víc, chytila se i za suknicu Petrova nástupce (jak by ho ostatně mohla vynechat, když se pokoušela i o Ježíše?). Neboť tomu, který se ve svém nástupci Řehořovi nazval služebník služebníků božích, začala říkat Nejvyšší Velekněz, jenž feliciter regnat, a nástupcům toho, jenž skončil pověšen za nohy, líbala na jeho noze při pozdravu nestoudně pantoflíček. Dokonce se pokusila využít i onen Kristův příslib Petrovi a církvi, že s ní bude po všechny časy až do skonání světa a že jí bude udržovat v Pravdě, příslibu, který po staletí ku podivu docela dobře fungoval. Když se však stalo, že začali zvedat hlavu volnomyšlenkáři, kteří nedobře nesli veřejnou správu katolických monarchií a začali se srocovat do zednářských a karbonářských bratrstev, znepokojili se mocnáři a znepokojil se i papež. Vždyť i on byl tenkrát mocnářem. Pocítili, jak kolísá jejich společenský řád, o němž byli přesvědčeni, že jim byl dán od Boha, a jenž v papežské autoritě měl svou základní sponu. I obrátili se všichni ti, co s úzkostí pozorovali, jak se jim propadá jejich svět, na papeže a pravili: cožpak ti Kristus nepřislíbil, že bude s tebou? Definovali si to tedy na koncilu, aby to měli černé na bílém. A Kristus opravdu s ním byl. Ale ne tak, jak si to oni představovali. Neboť padl papežský stát a zapadli katoličtí mocnáři a s nimi i jejich Bohem daný společenský řád a nenašlo se pro něj místo. Přestál to zemětřesení jen papež, a ten si dnes říká: zaplať Pánbůh, že jsem byl zbaven toho osličího žerovu. Nejsou ovšem spokojeni někteří katolíci, kteří by měli rádi svého církevního Stalina a tomu odpovídající říši. A jsou ochotni i odepřít papeži poslušnost, když on jim odepře dát se jimi vtlačít do této funkce. I to by bylo k popukání, kdyby to nebylo k pláči.

Nu a abych nakonec dotáhl svou kritiku stalinismu až do konce, musím říct, že ta logika působí i ve mně, takže se jí nechávám někdy unášet i já a pak dělám nepěkné věci.

Ó Staline, když za nic jiného, tak alespoň za to, že na tobě si můžeme tuto logiku lépe uvědomit a kát se, by ti měl Kristus na posledním soudě odpustit tvé hříchy a uvést tě do svého království.

Ale dost s analýzami a kritikami a ptejme se, *co dělat* proti dnešním kultům a fetišům? Jak být dnes zase ateisty v tom původním, osvobodivém, kultoborném smyslu, když sám ateismus se stal náboženstvím? Jak dnes být ateisty ateismu? Jak zabránit tomu, aby bůh vyhazovaný dveřmi se nám pořád nevracel v nejrůznějších přestrojeních oknem? Odpověď je prostá: Já se nikdy nesmí ztotožnit s absolutnem, s bohem, a to ani bezprostředně po stirnerovsku, ani zprostředkovaně po engelsovsku nebo hegelovsku. Absolutno, boha, třeba položit jako radikální alternativu naprosto ke všem lidským Já a k celému jejich světu a ke všemu, co je v něm. Všecko je radikálně ne-božské, svět není plný bohů, protože svět je svět a člověk je člověk a basta. Bůh musí být úplně mimo, musí být úplně mimostojný, úplně jiný. Jedině z Archimedova bodu, který je úplně mimo, lze vyvrátit všechny kulty a kultíky. Izraelští proroci s tím udělali docela dobrou zkušenost, když s nasazením vlastních životů křičeli vhod i nevhod na potentáty své doby: nejsou to vaši bohové, co vás stvořili, ale vy si tvoříte bohy k svému obrazu a podobenství. Vy promítáte do těchto obrazů, kultů a model své vlastní lživé sebezbožnění. Odbožštěte sebe a padnou bohové, kterým obětujete a klaníte se jim a kteří vás šlapou a drtí a semílají vás v poddajnou masu a příhodnou nádivku k vycpávání jednoho říšského JÁ. Přestaňte absolutizovat sebe a přestanete absolutizovat i hmotu i ducha a nakonec i vládce jako jejich vrcholný výkvět. Nic na světě není vrcholným výkvětem absolutna, všecko je relativní, všecko je nebožské, i hmota i duch. Nechtějte být velikány a buďte maličci jako děti a přestanete promítat svou velikost do bohů a bůžků a tehdy vám zase vyvstane na nebi vašeho srdce milující Otec všech lidí. Zahod'te své světonázory, zahod'te tyto zabsolutnělé výplody své mysli. Ne světonázor zplodil člověka, ale člověk zplodil světonázor a zavírá se do něj jak veverka do točité klíčky. Běží veverka, běží, a má dojem, hlupák, že někam spěje, a je pořád na fleku. Rozbijte své světonázory, které vás rozdělují; rozbijte ty modly, ať z nich ani prach nezůstane na tváři země, a buďte zase svobodnými lidmi. Ecrasez l'infâme! – A to křičeli jménem oné radikální alternativy, která všecko relativizuje, jménem toho, který, když měl říci své jméno, řekl: Jsem ten, který bude s tebou, jsem osvoboditel z moci faraóna, jsem ochránce otroka, cizince, vdovy a sirotka, jsem ten, který se nedá zavřít do žádného světonázoru, jsem ten, který nemá obraz, neboť každý člověk, i ten nejmenší a nejopovrženější, ano právě ten, je mým obrazem. Co jemu děláš, mně děláš.

Tohle je slovo pravdy, a proto slovo osvobodivé. Žádný faraón nemá výsostné právo přisvojovat si titul božího obrazu, protože každý člověk je boží obraz, ne bůh – pozor (!), ale jeho obraz. A proto pravé a jediné sacrilegium, pravá a jediná blasfemie je ne ta, která kácí obrazy a sochy a systémy a ideologie a náboženství a teologie zhotovené lidskou rukou či myslí, ale kdo čmárá po

lidskou rukou nestvořeném božím obrazu, kdo tak či onak tento boží obraz, jímž je každý člověk, i ten nejnepatrnější, zohavuje. Pravý a jediný neslučitelný rozpor tedy není mezi vědou a náboženstvím nebo mezi materialismem a idealismem nebo mezi marxismem a křesťanstvím, to všechno je jen ideologická hatmatilka; ba ani mezi pravdou a omylem není neslučitelný rozpor, protože omyl je vždycky ještě cesta k pravdě. Neslučitelný rozpor je jen mezi lží a pravdou, mezi sebezbožněním a sebeodbožštěním, mezi sebezveličováním a obejmutím své maličkosti, a to maličkosti nejenom své osůbky, ale i své skupiny, své třídy, svého národa, své strany, své církve (pusillus grex), mezi svým zabsolutněním a svým sebezrelativizováním, což znamená sebeusouvztažněním k tomu, který má v každém člověku svůj obraz, mezi modlářstvím světonázoru a jeho rozbíječstvím.

První věc tedy, kterou musíme udělat, je odbožstit se, stát se maličkými. A až to uděláme, pak uvidíme, jak začnou mizet bohové se svými kulty jak mraky rozháněné větrem a jak na čisté obloze našeho srdce vyvstane zase milující Otec všech lidí, kterého nikdo nemá právo si ochočovat anebo přivlastňovat anebo se stavět na jeho místo, a že jen ten mluví jeho jménem (aniž si to třeba uvědomuje), kdo se zasazuje za jeho obraz, jímž je člověk.²

Lež, ono zabsolutnělé, žravé a po světě se roztahující a všechny ostatní lidská Já různými ekonomickými, kulturními, politickými anebo vojenskými mechanismy a nátlaky fagocytující JÁ, je v jedné pohádce zobrazeno Otesánkem. Krmí se Otesánek a nadýmá a je stále větší a větší. A tu přijde kouzelná babička s motýčkou a kopne malinko Otesánka do břichu a Otesánek puká a všecko, co zhltal, vychází radostné a osvobozené z jeho útroby. Ta kouzelná babička s motýčkou je slovo pravdy, které odhalí lež, a lež, jednou obnažená, dlouho neobstojí ve své nahotě. Proto se musí neustále zahalovat do ideologických žargonů a posvátných jazyků.

Pravda, lež má i svou tíhu – mole sua stant imperia – proto tak často se dvorní učenci odvolávají na „železné“ nutnosti (popřípadě „tvrdé reality“), aby tak vytvářeli nová odcizení. Ale nic není ve světě železné kromě železa. Překvapky jsou a zázraky se dějí. A právě to musí lež zakrýt, a proto se vždycky tváří jako neprostupná zeď; v tom je taky jediná její síla. Ale není neprostupná, ač je pravda, že než se prorazí, několik hlav se o ní musí rozbít. Je však lépe rozbít si hlavu, než si ji dát zblbnout. Protože rozbitá hlava vstane z mrtvých, ale zblblá hlava zůstane zblblá navěky. Zpečetěné odcizení je věřit v absolutnost a nepřekročitelnost smrti. (Bloch, ač marxista, to dobře pochopil.)

Nu a tak když se podíváme jen zběžně nazpět do dějin, uvidíme, že v mnohém se lidský příběh opakuje, protože v něm vedle logiky lásky, která jediná připravuje nový lepší svět, působí stále stejná žravá a roztahovačná logika – a Bible by řekla: týž ďábelský duch – sebezbožnění, kultu osobnosti, a tím i nenávisti, která začarovává svět do věčného koloběhu jedné hmotněduchovní substance. Tím se vysvětlí, že naše dnešní situace se tak překvapivě podobá situaci, v níž působil Ježíš.

Neboť máme i my dnes své na různých lidských tradicích lpějící farizeje, kteří v nich hledají záchranu a křičí: vraťte se, vraťte se, a nepozorují, že jsou stále omezenějším ghetem; a máme i své bezzásadové a oportunisticky kličkující saduceje, kteří se hledí všude zabydlet; a máme i své z milosti cizího císaře vládnoucí partajní herodiány; a máme i své ideologizující zákoníky, kteří příkrášlují „tvrdou realitu“ pseudovědeckou rétorikou; a máme i římskou posádku (jen ta není naše); a máme i své konstruktivní loajálnost předstírající „mírumilovné“ kněžstvo a velekněžstvo; a máme i své do ústraní a soukromí se stahující Essény; a ovšem, jako důsledek všeho, i lid, který je jako ovce bez pastýře. Jenom těch zelotů dosud není moc, ale i ti by povstali, kdyby pro ně bylo příznivější počasí. To jen tak pro orientaci.

Máme však také lidi, kteří pozvedli svůj hlas, když jejich bližní byl utiskován, a ti lidé rozjeli hnutí za práva člověka. Pravda, lidé, kteří toto hnutí skládají, myslí v různých myšlenkových schématech a vyjadřují se v tomu odpovídajících terminologiích, což si přinášejí z minulosti jako dědictví a přítěž, které nikdo z nás nemůže uniknout. Ale není důležité, na jaká myšlenková schémata jsou vázání a v jaké terminologii se vyjadřují, to jsou všecko obaly. Důležité je, jak *jednají*. Důležité je, že se zasazují s nasazením svých osob za boží obraz, za člověka a jeho práva. To ostatní přijde jako důsledek. Stará rozdělení pomíjejí, hle, všechno se obnovuje!

* * *

A přece jenom je jakýsi Pán dějin, jakýsi zcela zvláštní obraz boží, obrazovitější než všechny

---

² Kdo snad by tu měl potíže s apoštolskou mocí svazovat a rozsvazovat, danou apoštolskému sboru s Petrem, tak nechť si uvědomí, že byla dána jako *klíče* k otvírání do života budoucího věku, a ne jako *žezlo* k vládnutí nad věkem přítomným (non ut dominantes in cleris).

ostatní obrazy, obraz, v němž boží příslib: Já jsem ten, jenž budu s tebou, se naplňuje. Tím obrazem je Ježíš, jenž se svým zmrtvýchvstáním stal Christos (pomazaný) a Kyrios (pán). Ale to není žádný faraón, žádný generalissimus, nic takového. Neodvolává se na žádné vědecky prokazatelné jistoty, na žádné „železné“ nutnosti, na žádné dějinné determinismy, na žádné přírodní zákonitosti. Zakládá království, které ... je to až neuvěřitelné, na jakých slabých základech to všechno spočívá.

Uvažte! Když tenkrát tak tvrdě narazil na zeď velekněžské a farizejské péče o čistotu učení a mravů a v pátek večer ho pochovali nedaleko od pahorku lebky do nového hrobu a zavalili kamenem, všichni odešli domů, neb se zdálo, že hra se skončila.

A přece se neskončila. Ale jak podivně a zmateně to všechno pokračovalo. Ti, kdo nám o tom píšou, tvrdí, že prý první den po Sabatu hned brzy ráno přišli k hrobu nějaké ženy, jeho známé, s úmyslem pomazat mrtvolu, jak Židé dělávali, ale uviděly kámen odvalený a hrob prázdný, a tak utekly a některé to řekly jeho učedníkům tak různě poschovávaným, z nichž někteří tam taky běželi, aby se na to podívali, a pak prý ho dokonce i viděli živého a že s nimi byl a mluvil a tak podobně. Ale píšou o tom tak slátaně, že z toho člověk není moudrý, jestli ho viděli v Galileji nebo v Jeruzalémě anebo jak tam, tak tam, a není ani jasné, kdy ho přesně viděli a kolikrát ho vlastně viděli; no prostě slátanina. Když už tedy o tom chtěli psát hned čtyři najednou, tak se aspoň měli domluvit, aby nemátli lidem hlavu. Vždyť je to vlastně neodpovědné.

A nejen to, podívejte se jen, kdo jsou to ti, co potom začnou hlásat, že ho viděli. Předně několik zbrklých ženských (ty toho sice moc nenahlásaly, ale hlasatelé se o nich zmiňují); jedna z nich vůbec povedená, protože její minulost... to víte, holka pohledná a srdce širokého... radši ani nemluvit, zamilovaná do mladého kazatele až po uši (konečně víme, jak to chodí) a asi i dost hysterická. A pak ta povedená kumpanie jeho učedníků. Jejich kádrový profil při bližším přihlédnutí je k pobavení: několik vratkých maloměšťáckých elementů (měli prosperující rybářství), jeden vyslovený kolaborant s okupanty, protože se bezostyšně propůjčoval k tomu, aby vymáhal daně pro císaře, přičemž si mastil vlastní kapsu, dva vykutálení bráskové z anarchisticko-teroristického podsvětí, nějaký ten únikový intelektuál, který předtím lítal do pouště za tím exaltovaným reformátorem Janem, kterému potom usekli hlavu, a ještě několik nevyhraněných individuí. To je všechno. Jo a pak ještě ten zavilý dogmatik Pavel, což je vůbec historie sama pro sebe. Najednou ho něco kopne a on obrátí jako na obrtlíku. Zcela zřejmě nevyrovnaná povaha. Určitě to měli v rodině.

A pak ještě – kdyby už se ty jejich řeči měly vzít vážně – uvažte jen, jak o tom píšou. Jo kdyby třeba napsali, že se zjevil velekněží, kteří ho dostali na kříž, a řekl jim: „Tak jste si mysleli, hoši, že se mě zbavíte, že? Ale to jste se spletli. Jsem tu zase, jak račte vidět. Ale teď šup, dejte vyhlásit, že po čtyřicet dní jsem vystavený v Jeruzalémě na náměstí. Ať se přijde podívat, kdo má zájem. A ať se přijde podívat taky Pilát a Herodes a ať z toho vyvodí patřičné politické závěry.“ To by přece bylo slovo. Ale nic takového. Předně se zjevuje jenom těm svým, a to je první podezřelá věc, a potom, ten divný způsob, jak o tom píšou. Nejprv si vlastně ani nevšimnou, že je to on, a když jako potom jim to konečně dojde, tak jsou z toho tak vyjevení, že se jim to ani věřit nechce, takže někteří jako by zůstávali na pochybách, je-li to vůbec on.

A pak, co už vůbec přesahuje všechny meze, je to, jak on se podivně chová. Z jedné strany tvrdí, že je mu dána veškerá moc, a zdálo by se proto, že jim chce svou hmotnou přítomnost skoro strčit pod nos a tu svou moc uplatnit, z druhé strany zase nechce, aby se ho dotýkali, a jak se náhle objevuje, tak i náhle mizí, takže jeho učedníci se domnívají, že je jen nějaký duch. A když je s nimi, tak to vždycky vypadá, jako že šel jen tak zrovna kolem a zaskočil si na kus řeči, jako by měl pořád ještě někam namířeno, jako by byl pořád ještě na cestě kamsi, jako by pořád utíkal z obrazu, tak že u jeho přátel z toho vznikají pochyby, jestli tu svou moc, kterou říká, že má, chce vůbec uplatnit, a ptají se ho, kdy jako tedy konečně dojde k převzetí moci. Ale on pořád tak nějak vyhýbavě odkazuje do budoucnosti, a že prý vystupuje k Otcí. Povedené, že? A tak Pavlův kompaňon Lukáš mu dá hned na začátku svého druhého spisku vznášet se do nebička jako andělíčkoví. To už je vůbec vrchol. Jak potom, dobrák, hodlá uplatňovat tu svou moc, když si odletí? Tak jako za života utíkal lidu, když ho chtěli udělat generalissimem, tak se stahuje i teď, když tvrdí, že má veškerou moc, a že tedy má svou vedoucí úlohu dokonale zajištěnou. (Asi proto budou jeho učedníci později vždycky v pokušení upevňovat si svou vlastní vedoucí úlohu jeho jménem.)

Nuže, je hned na první pohled patrné, že takováhle slátanina před soudnou stolicí rozumu neobstojí. Že to je facka jak normální logice, tak i dobrému vkusu, a že se něco takového naprosto nemůže udržet. Vždyť taky všichni rozumní lidé to odmítli, jak se patří. Athénští pěstitelé tehdejšího vědeckého světového názoru, když Pavel měl tu opovážlivost vykládat něco takového na Areopágu, s

ním ruče vyběhli. A Židé mu dali také co proto, protože takovými nesmysly jen mátl lidi a odvracel je od naléhavých konkrétních úkolů, jak totiž si znovu vydobýt vedoucí úlohu Židů. Do vědeckého světového názoru se to rozhodně nevejde a k nabytí moci to taky nevypadá moc použitelné. Ergo, co s tím?

Avšak, ouha, čeho jsme se to nedočkali! Tato slabota, tento vyložený nesmysl začal najednou působit právě svou nesmyslností. Tento malý Davídek se postavil proti namyšlenému goliášskému světonázoru tehdejších řeckých učenců a proti saulovsky poťouchlé mocichtivosti židovských předáků. Vyzývá kult vědeckého světového názoru a kult vedoucí úlohy a rozráží kamenem víry, co se tváří a staví jako neprostupná zeď. Je to právě tento skandál, který najednou začne k sobě přitahovat lidi, právě ta rána do ksichtu všem sebejistým světonázorům, jež jsou výplodem absolutně se kladoucího Já. Přitažlivé je právě to rozrazení uzavřenosti, ten vstup do svobody, to přehodnocení moci.

Tam totiž lidem začíná svítat, že světonázory stavěné jako absolutní pravda jsou klece, které třeba lidem nasadit na rozum jako psovi náhubek, aby byli ovladatelní. Tam se rozevívá propast či, chcete-li, živný dialektický spor, mezi světem a světonázorem, tam se konečně osvobozuje svět od světonázoru a vstupuje do říše svobody. A tam se též, ve světle tohoto nového mocnáře, který má, jak tvrdí, veškerou moc na zemi i na nebi a který s ní utíká někam mimo, začíná objasňovat i pravá vražedná povaha veškeré lidské moci.³ Tam se stává konečně zřejmé, že králové a císaři, generalissimové a první sekretáři a jiní lidští mocnáři mají nad jinými lidmi moc jen v míře, ve které je mohou zničit, a to fyzicky nebo politicky nebo ekonomicky nebo morálně atd., a že tedy pravá povaha lidské moci je zabijácká. Mao to pěkně vyjádřil, když napsal, že politická moc vyrůstá z hlavně pušky. A Bakunin a Kropotkin a vůbec anarchisté to dobře cítí, a proto se nehezky strefují do konkrétních představitelů a držitelů moci. Uniká jim ovšem, že nelze dosáhnout svobody a plného života prostředky nesvobody a smrti. A tak provozují roztodivný tanec s koštětem a vymítají d'ábla belzebubem. – Ve světle této nové moci, která se neodvolává na železné nutnosti, ale vyžaduje víru, kterou nás táhne za tímto novým pánem někam mimo, ven – pozor (!), ne ven z našeho světa a z našeho tělesného bytí a z problémů s ním spojených, neboť neodcizuje světu, ale ven z našeho světonázoru, – v jejím světle lidská moc zjevuje svou opresivnost, posesivnost a vražednost. „Veškerá moc na zemi a na nebi“, která takhle utíká z obrazu, která takhle utíká ze světonázoru a táhne nás mimo, ven, se nezapřisáhá „železnými nutnostmi“ a „vědeckými zákonitostmi“, ale žádá svobodnou víru, a právě tím usvědčuje ze lži každý světonázor, který se tváří jako absolutní pravda, jako neotřesitelná „vědecká ideologie“, jako prokázaná Wissenschaftslehre dávající právo jejím jménem absolutně vědecky vládnout. Lež vůbec má ráda, miluje železné jistoty, má ráda všechno železné, po případě ocelové, stalinské, a proto horlivě buduje těžký průmysl a ocelárny a se zálibou vytváří železné mříže, železné okovy, železka, bariéry ostnatých drátů a ovšem, na druhé straně železné opony, se zálibou razí a dobývá zlatáky, stříbrňáky a měďáky. Lež neříká nikdy, že věří, ale má vždycky jistotu. Tváří se, jako by byla skálopevně jistá. Proto taky jednou ve své skálopevnosti strne a nebude s ní k hnutí. A tak ve světle skandální víry, která běží za Kristovou mocí, jež uniká mimo, se vyjevuje fakt, že moc, vražda (potlačení druhého Já), sebezbožnění (povýšení svého Já) a lež jdou ruku v ruce. Moc, Vražda, Sebezbožnění a Lež jsou rodné sestry. Proto se d'ábel v Písmu nazývá Vládcem (nebo též Knížetem), Vražedníkem a Lhářem, protože je Sebezbožňovatelem. A ovšem, nazývá se i Luciferem, Světloňosem, který všude vnáší své světlo, neboť chce vidět všechno jen a jen ve světle svého, výlučně svého rozumu, neboť jenom tak všechno ostatní, co bude tímto výlučně jeho světlem osvětleno a prosvíceno, bude i výlučně jeho a naprosto ovladatelné, jeho absolutní nedotknutelné soukromé vlastnictví,⁴ jeho NE-JÁ, jež se konečně opravdu stalo jen důsledkem absolutního sebeklazení vlastního JÁ, tedy konečně plně zvládnuté a přivlastněné. Taková osvícenská racionalita absolutně se kladoucího Já připouští pak s Hegelem jen jednu formu, v níž dovoluje pravdě existovat, a to vědecký systém, logického kostrouna, ocelovou konstrukci pojmů, železnou klec, takže v důsledku toho se připouští jen jedna forma lidské existence, život za mřížemi či za ostnatým drátem. Že by si živoucí osoba z masa a krve mohla dovolit říct: já jsem pravda a život, to se neuvažuje. Takový osvícenský rozum absolutně se kladoucího Já zavíjí svět do své soběstačné uzavřenosti,

³ Proto vždycky, když lidská moc není spoutaná spravedlivými zákony a vhodnými politickými mechanismy její kontroly, se zvrhává v zabijáckou tyranii.

⁴ V čích službách to vlastně rytířoval učitelství úřad církve, když – jistě zcela oprávněně, to vidíme dneska po vlastních zkušenostech – ale tak velice hájil soukromé vlastnictví?

vytváří si své světonázorové vězení, svůj idol, v něm si vytváří své NE-JÁ, srší k němu nenávisť, vraždí a oslavuje se a buduje vězení a tábory pro ostatní lidi. Osvícenská racionalita se tak vždycky zvrhává ve svůj dialektický opak: v zabijáckou tyranskou orgii, v tanec smrti. Frankfurtští marxisté to dobře prokoukli, když řekli, že kult osvícenského rozumu je moderní mýtus.

Budiž jasno, nemám nic proti bodrým francouzským osvícencům. Udělali dobrou práci, a to nejen proto, že napsali Encyklopedii, ale hlavně i proto, že jménem osvícenského rozumu rozkultovali ten „neměnný křesťanský světonázor“, a tedy ten křesťanský idol a tím i to vrcholné abominium,⁵ a přispěli tak i k rozbití onoho pojetí církve jako faraónské pyramidy, o níž ještě Lacordaire v Notre Dame hřimal, že mole sua stat. Voltaireovo Ecrasez l'infâme bylo oprávněné i přesto, že se na něj katolíci hněvali a považovali ho za ztělesněného Satanáše. Jestliže se stává, že ďábel si bere do huby Krista, tak i Kristus si může dovolit posloužit si ďáblem a rozbít Beliala, do kterého ho chtěli jeho vyznavači s těmi nejsvětějšími úmysly pro rozmnožení slávy Boží a povznesení matky církve napresovat.

Nuže, co se to tedy vlastně stalo, když ta povedená kumpanie Ježíšových učedníků začala hlásat takový nerozum a slabotu, že je to až skandál? Rozumní, velcí a silní mávli rukou, anebo se řehtali na celé kolo. Jen málo jich najednou zvažnělo a začalo mít takový nějaký divný pocit, že maska veškeré lidské rozumnosti a síly byla stržena, že lež je odhalena.

A tak netrvalo dlouho a ti, co pohrdavě mávali rukou a smáli se, viděli, že musí proti slabotě vystoupit silou. Sáhli tedy k jedinému, čeho byli schopni: k násilí. Ale tři století pronásledování a šikan nezmohly s tímto zneklidňujícím kvasem svobody nic, takže pronásledovaná víra se stala státním náboženstvím, a tedy oficiální ideologií. A ani toto druhé a zákeřnější nebezpečí ho nedokázalo potlačit. Neboť když si ho jeho služebníci, kteří si mezi tím též začali říkat veleknězi, dali pod šture a posadili se na něj, vybuchl jim pod zády.

Když to tak všechno uvážíte, je ten kvas podivně dvojsečná zbraň, skutečný dvojsečný meč. Rozleptá sakrální struktury římského impéria a vytvoří nové, které, jakmile se začnou znovu utvrzovat ve své posvátné nehybnosti novým sakrálním charakterem, začne je znova zevnitř rozkládat a vyhazovat do povětří. My Češi jsme s tímhle dynamitem udělali svou zkušenost. Bouchlo nám to v rukou. A byla to, panečku, rána. Konečně, udělejte si malou zkoušku: vemte si evangelium, odmyslete si posvátně nasládlý hlas páně farářův, na který jste zvyklí, změňte při četbě tón a posuňte maličko důrazy a z posvěcující formule je výbušné revoluční heslo. Tomu se přece říká dialektika, není-liž pravda?

Myslíte tedy, že dnešní dojemná péče socialistického státu o církve a Ústavy ateismu, které zakládá a štědře financuje, něco zmohou? Nevidíte, jaké ideologické slivky produkují ti kandidáti scientiarum? Jak je to všechno bez chuti a bez zápachu? Ušetřete si výdaje a investujte do něčeho užitečnějšího; stejně nemáte peněz nazbyt.

Co se to tedy vlastně tenkrát v Jeruzalémě stalo? K jakému podivnému výbuchu to došlo tenkrát v noci ze Sabatu na první den nového týdne, že hrobní kámen odskočil? Co to bylo za explozi? Co to bylo za kvalitativní skok? Co to bylo za proces? Co to bylo za reakci? Co to bylo za revoluci? Je-li to podvod, jak to, že se to udrželo a že to působí? Je-li to pravda, jak to, že se to nestará o svůj pořádnější popis, o svou lepší definici, o solidnější důkazy, takže z toho vyjde taková slátanina, jak jsme před chvílí viděli? A jak to přijde, že po celá staletí potom generace teologů honí sítkami svých intelektů ty nejrůznější motýly, ale o tohle (až na vzácné výjimky) se nezajímají anebo to chtějí využít jen jako apologetický argument pro to, aby dodali váhy těm metrákům manuálů, co sepsali? Je pak docela přirozené, že jsou pokoušeni tuhle slabotu představit jako sílu a dokazovat, že každý opravdu rozumný člověk by to měl přijmout. Och, to pokušení „železných jistot“! Je to konečně pochopitelné, uváží-li se, že často nebyli teologové nic jiného než jakási odrůda dvorních učenců.

Neboť o co běží, je právě ten skandál víry. A takováto skandální víra... ne, ta se nesnaží nám

---

⁵ Budiž jasno, víra se vždycky musí vtělit do nějakého světového názoru, ale do žádného se nesmí zavřít. Kdo by to chtěl udělat, tak si vytváří křesťanský idol, Beliala s kristovskou tváří, vrcholné abominium. Křesťanský světový názor není Kristus, a proto se neustále mění. Jiný byl u Pavla, jiný u Augustina, jiný u Tomáše, jiný za protireformace, jiný dnes. Jde jen o to, aby v těchto neustálých metamorfózách křesťanského světového názoru zůstal Kristus podstatně nezmrzačený. Proto je zapotřebí, aby nad krajinou našeho lidského a církevního dění byli na vyvýšených pozorovatelnách jacísi strážníci, jacísi obzíravci (episcopi). Jenomže kolik biskupů jsou skutečně takoví strážníci obzíravci a nejenom hospodářští správci anebo, co je ještě horší, jen údržbáři křesťanského idolu? A kolik teologů vynakládá často heroické úsilí na to, aby cpali víru do moderního světonázoru, aby přechovali Krista do Beliala, a říkají tomu, že přibližují evangelium modernímu člověku? Na fotbale se tomu říká: kopat do autu. A kolik křesťanů z reakce na to se jenom ještě víc a zarputileji zavíjí do svého starého křesťanského světonázoru a nevraží na tyhle modernistické kutily?

propašovat pod rouškou nekritičnosti nějaký jiný světonázor, to by byla víra zneužitá a zvrhlá. Tato skandální víra nás jen vytahuje z naší světonázorové ulity, vymotává nás z toho světonázorového zámotku, do kterého se zavíjíme jak bourci morušoví; vyrazí nás do volného prostoru světa nekonečných a předem železně nedefinovaných možností, do světa možných zázraků a možného zmrtvýchvstávání. Marxista Garaudy to dobře pochopil. Tato skandální víra, právě nakolik nás vymaňuje z moci světonázoru, umožňuje teprve kritický a nepředpojatý přístup k světu.⁶ My ovšem, – ó ta bída – jako jezevci, jako krtci, jako hovniválové se zavrtáváme do svých světonázorových brlohů, děr a hnojů a libujeme si, že je tam všechno tak více méně železně zajištěné a přehledné (až na nějaké ty drobnosti, ale to se dalším vývojem vědy spraví); a cokoliv hrozí, že by nás z našeho světonázorového pelechu vytáhlo, tak proti tomu hned začneme deklamovat a odvoláváme se na vědecké zákonitosti, případně na morální principy nebo na pravé učení, ba dokonce i na pravou víru, a koušem a kopem. Ne, nemá strach svoboda z otroctví a život ze smrti, ale naopak, otroctví a smrt se bojí svobody a života a zavírají se před nimi do svých světonázorových skrýší, „vědecky“ či „nábožensky“ posvěcených, na dva západy.

Je proto zapotřebí této skandální víry, je zapotřebí se znovu narodit. Neboť tak jako jsme vyšli svým zrozením z teplé zajištěnosti mateřského lůna (a jak jsme při tom plakali), tak musíme vyjít i z teplé zajištěnosti svého světonázoru, z tohoto druhého mateřského lůna, které si budujeme jako obranu proti nepříteli světa (a ani to se asi neobejde bez pláče). Nebudeme vpravdě dospělými bez nahostí víry v toho, jenž rozrazil světonázor a přemohl smrt.

Nuže, proč tedy vůbec za ním jdem? Ani my sami to vlastně dobře nevíme. Tož jistě, něco se dá vždycky říct, ale ten poslední důvod lze těžko vyslovit. Je to totiž asi právě ta jeho moc, která nás za sebou táhne; ta jeho moc, která nechce o sobě dávat nezvratné důkazy, ale jenom se tak lehce naznačuje, jako když motýl usedne na květ a hned zase odletí pryč; jeho moc, která se nám nevnučuje, nevemlouvá, nepadá na nás, nedrtí nás, moc, která nás nepožírá, ale naopak sama se nám dává k pojídání jako chleba a víno; jeho moc, která jediná je schopná tváří v tvář lidské moci, která se povýšila na absolutní, klidně a s láskyplným úsměvem říci: lžeš, nebyla bys to, co jsi, kdyby i to ti nebylo dáno shůry.

Kdo takto mluví, kdo takto jsou schopni promluvit, to jsou ti hrozní maličci, kteří budou mít za úděl zemi, kteří nemají bohy, protože se nezbožšťují, protože vědí, že je někde mimo jen jeden Otec nebe i země a všech lidí a že před nimi je ten Zmrtvýchvstálý, který k němu kráčí, který k němu stoupá a tím svým stoupáním je táhne za sebou. A kudy jdou tito maličci, tam se otřásá země a kolísají kulty a padají vladaři a veleknězi si trhají v pohoršení svá roucha, ale oni nedbají a zpívají revoluční píseň ponížené služebnice Marie: „Prokázal sílu svým ramenem, rozptýlil ty, kdo v srdci smýšlejí pyšně; vladaře svrhl s trůnů a ponížené povýšil, hladové nasýtil dobrými věcmi a bohaté propustil s prázdnou.“ A vědí přitom, že i oni selhávají, všichni selhávají, Jidáš zrazuje, Petr zapírá, ostatní se schovávají, jiní následují jen zpozzdálí. Ale revoluční kohout božího království kokrhá.

P. S.: Tyto řádky jsem psal nejenom ze sebe, ale tentokrát i proti sobě. Byla to proto nejenom práce, ale i pokání.

Křesťanská akademie v Římě, Studie, č. 57, III/1978, str. 176–198.

---

⁶ Rozhodně není náhodou, že skutečná věda, jak ji chápeme dnes (ne ta zkříženina se světonázorem, jak se s ní setkáváme v německém idealismu a v marxismu-leninismu), se zrodila právě v prostoru křesťanské víry. Neboť jedině tam, kde světonázor je relativizován, je možný nepředpojatý přístup k světu. Galileův konflikt tedy nebyl konfliktem mezi vědou a křesťanskou vírou, jak dnes obecně tvrdí naše komunistická ideologická propaganda. Byl to konflikt vědy a jednoho křesťanského světového názoru, z něhož se zrodil, i přes odpor pánů kardinálů, jen nový křesťanský světonázor. Vždyť Galileo nebyl mň křesťan než páni kardinálové.